

Др Филип Мирић, научни сарадник, Правни факултет Универзитета у Нишу,
filip@prafak.ni.ac.rs

Милан Ранђеловић, професор историје, istok81@gmail.com

УДК 343.96/.97(497.11 Ниш), „1865/1871”:050.488ДУНАВЪ

ИСТОРИЈСКИ ПОГЛЕД НА ИЗВЕШТАВАЊЕ О КРИМИНАЛИТЕТУ У НИШКОМ ОКРУГУ У ПЕРИОДУ ОД 1865. ДО 1871. ГОДИНЕ

Апстракт: У раду аутори анализирају извештавање о криминалитету у Нишавском округу у периоду од 1865. до 1871. године. У описаном периоду Нишавски округ је био у саставу Османског царства и на овај простор се примењивала територијална организација карактеристична за остале делове царства. Пошто за посматрани период нема научних студија о феноменолошким и етиолошким обележјима криминалитета, аутори су одлучили да у раду користе метод анализе садржаја новинских извештаја објављених у листу „Дунавъ (Типа Gazetesi)”, једном од најстаријих гласила у османском делу Балкана који је излазио у време вестернизације Османског царства (1839-1878). Ако се ова истраживачка грађа анализира и кроз историјску призму, могу се спознати обележја криминалитета и тако још једном указати на универзални карактер ове негативне друштвене појаве, што је основни циљ овог рада.

Кључне речи: криминалитет, Османско царство, новински извештаји, „Дунавъ”, Нишки санџак.

Преглед ранијих истраживања

Криминалитет је универзална антисоцијална појава. Карактеристична је за све временске периоде и све територије и друштвена уређења. Да би се на прави начин спознала сва његова обележја и осмислили ефикасни начини за његово сузбијање, неопходно је понекад учинити корак назад и сагледати и његову историјску димензију.

У српској криминолошкој литератури недостају истраживања о извештавању о криминалитету и другим антисоцијалним и асоцијалним појавама. Изузетак је монографија *Малолетничка делинквенција кроз призму новинских извештаја у дневном листу Политика 1904-1941.* аутора проф. др Миомире Костић, доц. др Дарка Димовског и др Филипа Мирића.¹ Методолошки се и овај рад наслања на квалитативни приступ из наведене монографије.

Османско освајање православних земаља на Балкану (14-15. век) увело је новине које су драстично утицале на свакодневни живот покорених народа. Такав је био случај и са Србима, код којих је током османске управе (14-19. век) дошло до значајних прилагођавања културног, верског и националног идентитета. Осим

¹ Видети више: М. Костић и др, *Малолетничка делинквенција кроз призму новинских извештаја у дневном листу Политика 1904-1941*, Ниш 2015.

социјалних и економским околности, на то је највише утицало правно уређење које је освајач донео са собом, у првом реду исламско право шеријат, а затим и остали системи по којима је османска држава функционисала. Иако покорени, Срби су, као и остало православно становништво Балкана, били видљиви за османске власти, уживајући већим делом статус *зимија*, поданика са извесним правима унутар османске државе, али далеко инфериорнији у односу на владајућу муслиманску класу.² Почевши од 17. века, све веће заостајање османске државе у односу на земље хришћанске Европе са којима је корелирала, условило је њене унутрашње промене. Те промене, временом, довеле су до њеног економског и политичког слабљења, како у односу према тим хришћанским земљама, тако и у односу према немуслиманском подаништву на Балкану, далеко бројнијем од владајућег муслиманског слоја.

Због бојазни од уплитања великих европских сила у њену унутрашњу политику и трзавица које је неравноправан однос муслимана и немуслимана све више стварао, османска држава је током 19. века покушала да спроведе реформе којима је јаз између муслимана и немуслимана требало да буде отклоњен. Тај процес, у историји познатији као *Танзимат*, заправо је покушај вестернизације Османског царства, са циљем да се оно модернизује по западноевропском моделу, а његово подаништво унификује кроз једнаке гаранције на живот, имовину и вероисповест. Водећи се тиме, османски султани су у два наврата обнародовали документе који су давали курс овим реформама – *Хатишериф из Гилхане* (1839) и *Хатихумајун* (1856).³ У складу са њима, дошло је до правних промена у унутрашњег уређењу османске државе, али и њене администрације, која је убрзала развој и значај појединих градова у Османском царству наменивши им улогу центара из којих су се реформе спроводиле. Такав је случај био и са Нишем, који је током Танзимата био један од најзначајнијих центара у европском делу Османског царства.

Да би се разумео положај Ниша у овом истраживању, непоходно је најпре објаснити његово место у систему османске администрације за период којим се овај рад бави. Дакле, у касном Танзимату. Европски део Османског царства (*Румелија*), био је потчињен врховном чиновнику, румели валији. Румелију су чинили вилајети, сачињени од неколико санџака. У случају Ниша, град је био седиште Нишког санџака који је припадао *Дунавском* вилајету (пored још шест санџака са центрима у Видину, Софији, Тулчи, Варни, Трнову и Рушчуку).⁴ Сваки од седам санџака имао је административни (*idaremeclisi*), правни (*temizihukuk*), криминални (*cinayetmeclisi*) и трговински суд.⁵ Санџак је био сачињен од неколико каза, тј. јединица над којима је за сваку од њих један судија (кадија) имао своју територијалну надлежност. Санџак Ниш чиниле су казе Ниш, Пирот, Лесковац, Врање и Прокупље. Кадија у овом последњем месту имао је надлежност и над Куршумлијом која је, као нахија, уживала статус изоловане

² S. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. I, Cambridge 1976, 19.

³ S. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. II, Cambridge, 1977, 59; D. Roderic, *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*, New York 1973, 53.

⁴ A. Ubicini, *État present de L'Empire Ottoman*, Paris 1876, 91.

⁵ Т. Бакрџдиева, *На крачка пред времето: Државникът реформатор Мидхат паша*, Русе 2009, 56.

ниже административне јединице.⁶ Неколико нахија (јединица од две стотине домаћинстава) чинило је казу, а једну нахију чиниле су карије (села), најмање административне јединице османског система, у обиму од педесетак домаћинстава.⁷

Осим администрације, за санцаке који су чинили Дунавски вилајет заједничко је било и гласило „*Дунавъ (Tuna Gazetesi)*”. Овај лист био је двојезичан, са партицијама на османско-турском и бугарском језику, због чињенице да се централни део Османског царства у Европи протезао на територију данашње Бугарске. Редакција, чије је седиште било у Рушчуку, пратила је прилике у Дунавском вилајету на недељном нивоу током периода 1865-1878. године. Након српско-турских ратова 1876-1878. и Берлинског конгреса (1878) Османско царство трајно губи ове пределе, те стога и они нестају из рубрика овог гласила. Од 1871. године па до овог периода Нишки санцак је накратко био изузет из домена Дунавског вилајета, па је писање о приликама у њему у овом листу било смањено.

Осим увида у његово административном уређење, за боље разумевање односа који су утицали на друштвене прилике у Нишком санцаку, треба начини осврт и на становништво које га је насељавало. Међу немуслиманима, који су били најбројнији, највише је било Срба, доминантних у свим казама Нишког санцака, посебно у његовим руралним пределима. У градским срединама, поред Срба у периферним деловима, било је енклава Грка, Јермена, Цинцара и Јевреја који су представљали носиоце градске привреде. Током 19. века економски однос између њих се променио, те су новостечена широка права омогућила већинском српском становништву да заузме значајну улогу у привреди и политичким дешавањима места у којима је доминирало. Таква еманципација довела је до тога да ни они не заостају у криминалним радњама, било да је реч о привредном криминалу или оном који се дешавао у кругу породице и локалне заједнице.

Код муслимана етнички миље Нишког санцака чинилу су Турци, Цигани и словенски преобраћеници у ислам, док се од средине 19. века бележе и арнаутска племена у западним деловима санцака која су ове пределе колонизовала. Осим прихода са поседа муслимана и немуслимана којима су се као господари наметнули, Арнаути су се традиционално бавили пљачкањем каравана, отимањем стоке и стављањем под најамничку службу код локалних муслиманских великаша и чиновника. Као још један елемент који је Нишком санцаку наметнут треба убројати и енклаве кримских Татара и Черкеза, који су насељени претежно у његовим северним пределима, након што су их руске власти протерале са Крима по окончању Кримског рата (1856).⁸ Поред конзервативних муслиманских кругова у санцаку и Арнаута, који су се противили било каквом изједначавању са немуслиманима (тј. губљењу до тада привилегованог положаја), Черкези и Татари

⁶ С. Ризај, „Управно-политичко и друштвено-економско уређење Дунавског вилајета – нишког санцака – у светлости османских и енглеских извора (1864-1878)“, Врањски гласник, XII-XIII, Врање 1979, 59-60.

⁷ А. Ubicini, op.cit., 79; М. Safa Saracoglu, „Letters from Vidin: A study of ottoman government and politics of local administration 1864-1877“, (PhD dissertation, Ohio state university, Columbus [OH] 2007), 19.

⁸ Ђ. Игњатовић, „Просветне и културне прилике“, у: Историја Ниша I, ур. Д. Милић, Ниш 1983, 325.

окретали су се криминалу због немогућности да се снађу у новој средини и уклопе у већ постојеће привредне односе. Ако се на ове демографске факторе додају и политичко-економски, „Дунавъ (Tuna Gazetesi)”, као гласило са дугом традицијом постојања на овим просторима, можемо узети за одличан медијски лакмус у истраживањима извршених кривичних дела на територији коју је Нишки санџак захватао.

Предмет истраживања

Предмет истраживања је емпиријски операционализован и представља анализу садржаја новинских извештаја у листу „Дунавъ”, једном од листова са најдужом традицијом на територији османског Балкана у 19. веку.⁹ Чланци објављивани у овом листу углавном су обрађивали свакодневне теме, али се у одређеном броју чланака извештава о извршеним кривичним делима извршеним на територији Османског царства. У оквиру наведених новинских извештаја, велики број њих се односи на она кривична дела која су извршена на територији Нишког округа или су њихови извршиоци са ове територије. Временски оквир истраживања је тако постављен да обухвата 7 календарских година (1865-1871). На овај начин, по мишљењу аутора, може се предмет истраживања адекватно сагледати.

Циљеви истраживања

У домаћој криминолошкој литератури новијег датума недостају подаци о начину медијског извештавања у прошлости о појединим типовима криминалитета на простору нишког округа (санџака) под влашћу Османлија. С обзиром на чињеницу да медијско извештавање о криминалитету у овом периоду није било предмет истраживања, постављени су следећи основни циљеви рада:

- стећи основна сазнања о начину извештавања једног дневног листа о криминалитету у Нишавском округу у XIX веку;
- утврдити о којим се извршеним кривичним делима најчешће писало у посматраном временском периоду.

Хипотезе истраживања

- У посматраном периоду највећи број новинских чланака посвећен је имовинском криминалитету и криминалитету насиља;
- о криминалитету се најчешће извештавало фрагментално, без дубље анализе његових узрока.

⁹ Увид у новинске извештаје (чланке) извршен је, након добијене сагласности за обављање истраживања, преко „Дигиталне библиотеке“ Националне библиотеке „Св. Кирил и Методиј“ из Софије, Бугарска. Више о овој библиотеци видети на адреси „Дигиталне библиотеке“ Националне библиотеке „Св. Кирил и Методиј“ из Софије, Бугарска, Продължаващи издания (Серијска издања) 1844-1878, http://www.nationallibrary.bg/wp/?page_id=1337. Фонду наведене библиотеке у електронском облику приступљено у периоду од 15. децембра 2016. године до 6. јануара 2017. године.

Одређивање индикатора

Као индикатори важности коју штампа придаје криминалитету у Нишком округу предвиђени су: број чланака о истраживаној појави, дужини чланака, као и начин, стил и језик извештавања. Међу чланцима које се баве криминалитетом у Нишком округу у посматраном периоду, посебно су издвојени чланци у којима се пише о:

- имовинским кривичним делима;
- кривичним делима против живота и тела (криминалитет насиља).

Методи и технике истраживања

Приликом истраживања примењен је метод анализе садржаја новинских чланака о криминалитету у Нишком округу у истраживаном периоду. Грађа је прикупљена по годинама.

Као и свако друго истраживање криминолошког и историјског карактера и ово је било изложено бројним ограничењима. Наиме, посматрање је ограничено само на новинске извештаје који су били доступни истраживачима. Истраживање је обављено децембра 2016. године. Затим, дуга временска дистанца од објављивања грађе до момента објављивања истраживања, онемогућила је непосредно прикупљање података, путем интервјуа на пример, о професионалним ставовима новинара уредништва часописа о испитиваној појави. Још један од фактора који су отежавали истраживање јесте тај што је часопис објављиван на бугарском језику, па су сви текстови најпре морали бити преведени на српски језик, па се тек након тога, приступило анализи њиховог садржаја.

С обзиром на ограничену могућност коришћења различитих метода и техника истраживања, истраживачи су користили, као метод истраживања, анализу садржаја, као преовлађујући метод квалитативног типа.

Резултати истраживања

У овом делу рада ће бити приказани сви доступни чланци о криминалитету у Нишком округу (санџаку) објављени у дневном листу „Дунав (Дунавъ)” у посматраном периоду. Овај дневни лист је штампан на бугарском језику, па је превођење текстова представљао посебан изазов за истраживаче У периоду од 1865. до 1871. године у дневном листу „Дунав (Дунавъ)” објављено је укупно 90 чланака о криминалитету у Нишавском округу (санџаку). Најважнији и најзанимљивији чланци ће бити приказани у целости (курзивом), ради веће аутентичности.

Новински чланци објављени у 1865. години

Током прве посматране године, у 1865. години издвојено је укупно 42 новинска чланка од значаја за предмет истраживања. У наставку следи приказ ових чланака.

Априла 1865. године у Софији је био заточен Нишлија Хасанкалфа¹⁰ који је снабдевао нишки гарнизон таином¹¹. Он је проневерио новац за набавку залиха и трговао њима, због чега је био затворен у Софију на једну годину.¹²

Неки Черкез Тогош, из села Мрамор у нишкој кази, излазио је ноћу и лутао посвуда са петрицом другара. Тако је једном упао ноћу у кућу неког човека, те га је власник убио.¹³

Циганин Салих, који је радио у пашином конаку и који је био затворен за убиство, отишао је у заход, тражећи да изврши нужду, и преобукао се у женску одећу коју је тамо, заједно са једним ножем и пиштољем, сакрлила његова жена Ђулсун. Код џамије Тефтердар приметио га је имам Хафиз Шериф и посумњао да је у питању мушко, те је покушао да га заустави, али није могао јер је Салих имао нож. Жандари су стигли, па Салих није имао куда да бежи, већ се забарикадирао. Предлагано му је неколико пута да се преда, што је одбио. Штавише, упуцао је жандара Сулејмана, који је од рана преминуо. Када су то видели, жандари су кренули на њега и убили га, а жену му заточили.¹⁴

Бесим Шахабединоглу из села Нурца (?)¹⁵ у врањанској кази, пуцао је пушком на Весела Реџонлуа и ранио га је у ногу. Мјуслим, Веселов брат, убио је Шехабедина. Рањеник и убица побегли су и за њима се трага.¹⁶

Нишлија Ђорђе Чохаџић¹⁷ био је надзорник радника који су радили на изградњи пута за Лом у правцу Видина. Ђорђе је узимао новац од људи који су, силом закона, били дужни да кулече на изградњу пута који је пролазио преко њихових поседа. То је било доказано. Ускоро ће се видети каква ће му казна бити изречена.¹⁸

Нишлија Иван, који је ноћу, разбивши прозор код свог брата Танета бакалина, покушао да му украде неке ствари, по члану 230. Закона о кривичним делима, осуђен је на годину дана затвора.¹⁹

Двојица браће од стричева, Хуриид и Ибиш из Мемане (?) у прокупачкој кази, посвађали су се око међе и пуцали јеан на другог. Хуриид је рањен, а Ибиш је преминуо.²⁰ Расим Хаџихасанпашаолу и Софијац Шабан Рашидолу, упали су у кућу кадуне Махбат у Нишу и узели нешто пара. Затим су поломили прозор на конаку бившег војног заповедника Ниша Хусеин-паше, ушли унутра и украли 18

¹⁰ Занатлијски помоћник.

¹¹ Двопеком.

¹² Дунав, 28. април 1865, год 1. бр. 9, 17.

¹³ Дунав, 22. мај 1865, год. 4, бр. 278, 556.

¹⁴ Дунав, 9. јун 1865, год 1. бр. 15, 29.

¹⁵ Топоними спорних назива, ради веће прегледности означени су знаком (?).

¹⁶ Дунав, 14. јули 1865, год 1. бр. 20, 39.

¹⁷ У питању је један од најкрупнијих хришћанских привредника у Нишу танзиматског периода, коме су новине донете Гилханским хатишерифом и Хатихумајуну омогућиле да се афирмише и постане носилац крупног капитала.

¹⁸ Дунав, 4. август 1865, год 1. бр. 23, 46.

¹⁹ Дунав, 8. септембар 1865, год 1. бр. 28, 56.

²⁰ Дунав, 15. септембар 1865, год 1. бр. 29, 58.

ђемова²¹ и један суд са маслом. Осуђени су на по 3 године затвора по члану 222. Закона о кривичним делима.²²

Циганин Исмаил из села Бирла (?), који је ноћу упао у одају пиротског конака у коју се чувао порез на кафу, украо је из ње 625 гроша. По члану 222. Закона о кривичним делима, осуђен је на 3 године. Гојко Стојанов из села Докман, за којег се утврдило да је тукао Мину из истог села, изречена је казна од годину дана затвора, по члану 179. Закона о кривичним делима.²³

Андреја Марков, пекар из Прокупља, упао је ноћу у дућан који је у свом дворшиту у Нишу давао под закуп Кир-Коста. Из овог дућана Андрија је украо 60 лаката тканине и однео га у Прокупље да га препрода пазарском мерачу Лабаиш Ђорђу. На по 2 године затвора кажњени су Андрија (по члану 222) и Лабаиш Ђорђе (222. и 230 члан).²⁴

Пресељени Черкези Сулејман и Хаја Иби из села Мехдије (?) у пиротској кази, који су помогли да побегну Черкези Осман и Исхак, војници 8. чете 6. пука пограничне страже, осуђени су на један месец затвора по члану 12. Војног закона о војној обавези.²⁵

Касапин Крста, један од нишких варошана, који је ноћу провалио у дућан касапина Тодора и украо му пет овчијих кожа, осуђен је на 6 месеци затвора по члану 230. Закона о кривичним делима.²⁶

Станко Христов из махале Патазалак у лесковачкој кази, који је неком Христи украо коња, осуђен је на 3 месеца затвора по члану 230. Закона о кривичним делима.²⁷

Извесни Ига из села Каменица у пиротској кази, који је раније побегао у Србију и одатле са неколико другара прелазио границу (упадао у нишки санџак) и чинио свакаква злодела, ухваћен је у Србији и предат властима са наше стране границе. И Миленко из села Дрегуловци (?) у нишкој кази, старији син Стефана из истог села, који је убио реченог оца и побегао у планину, ухваћен је, као и Ига, и предат закон.²⁸

Кадир и Шериф, чланови кожарског еснафа у Нишу, који су ножевима хтели да убију Хусеина, сина Ахмед-ефендије, писара чете војних другопозиваца, по члану 179. Закона о кривичним делима, осуђени су на по годину дана затвора. Њихов друг Мехмед, који је пиштољем хтео на младића да пуца, по члану 180. истог закона, осуђен је на 3 године.²⁹

Омер Ебишов из села Стубла у прокупачкој кази, који је укао једног вола Прокупчанину Омеру, осуђен је на 4 месеца затвора по члану 424. Закона о кривичним делима,³⁰ Хавер Елмизов, Хачеби Ходемизов и Пешенџиз Исламов,

²¹ Металне жвале за коњску опрему.

²² Дунав, 29. септембар 1865. год 1. бр. 31, 62.

²³ Дунав, 29. септембар 1865. год 1. бр. 31, 62.

²⁴ Дунав, 29. септембар 1865. год 1. бр. 31, 62.

²⁵ Дунав, 29. септембар 1865. год 1. бр. 31, 62.

²⁶ Дунав, 3. новембар 1865, год 1. бр. 36, 73.

²⁷ Дунав, 3. новембар 1865, год 1. бр. 36, 73.

²⁸ Дунав, 16. новембар 1865, год 1, бр. 37, 46.

²⁹ Дунав, 16. новембар 1865, год 1, бр. 37, 46.

³⁰ Дунав, 16. новембар 1865, год 1, бр. 37, 47.

Черкези насељени у Мрамору, који су из џепа Пеше Колетовог из села Бојовица (?) из исте казе (нишке) украли кесу са парам, осуђени су по члану 230. Закона о кривичним делима, на 3 месеца затвора.³¹

Ђуслима, жена Циганина Салиха који је осуђен на затвор у нишко кале³², јер је при бекству пуцао на војне жандаре који су га јурили, а током овог лова Салих је у борби погинуо, осуђена је на 3 године затвора по члану 119. Закона о кривичним делима јер му је помагала у том бекству.³³

Неки Шакир, који је упао у кућу Мустафе у селу Стара Месурбица у врањанској кази и спадао му је кћерку, Мустафа је стугао и пуцао на њега ништољем.³⁴

Новински чланци објављени у 1866. години

У 1866. години издвојено је укупно 40 чланака релевантних за предмет истраживања. Текстови су писани на исти начин као и у претходној години, што се може закључити из приказа који следи.

Кол векил³⁵ Ибрахим, из 3. чете војске која је смештена у Нишу, срео је у лесковачкој кази неког Арнаута Бајрама. Када је отишао код њега кући да испита какав је то човек, овај је пуцао на њега, те се Ибрахим одбранио и, иако тешко рањен, убио га. Због тог чина и тешког рањавања при вршењу дужности, речени Ибрахим је награђен са 500 гроша и плаћено му је било лечење.³⁶

Један од кол векила из редова војних жадара, који је био постављен да чува одају са имовином у власништву нишког санџака, ноћу је пробио зид и украо 13000 гроша. Осуђен је на 5 година затвора по члану 220. Закона о кривичним делима.³⁷

Сахаџија³⁸ Абдул и један лесковачки беговић, који су отишли из Ниша у Лесковац у сватове, ранили су на путу код Бачиновачких ханова (?) ништољима, које по закону нису смели да поседују, Циганина Алија који се тамо задесио. Обојица су били ухапшени а Циганин је после неколико дана подлегао ранама.³⁹

Једна арнаутска девојчица од 15 година, која је служила код извесне Хаише у Нишу, због неке ситнице разљутила је газдарицу, те јој је Хаише везала ноге и држала за руке, а мужа је подстицала да девојчицу силује, што је он и учинио.⁴⁰ Када су месне власти обавештене о томе, супружнике су ставили под истрагу.

³¹ Дунав, 16. новембар 1865, год 1, бр. 37, 47.

³² Тврђава.

³³ Дунав, 17. новембар 1865, год 1, бр. 38, 73.

³⁴ Дунав, 19. јануар 1866, год. 1, бр. 47, 93.

³⁵ Официр.

³⁶ Дунав, 6. април 1866, год. 2, бр. 63, 125.

³⁷ Дунав, 10. април 1866, год. 2, бр. 64, 127.

³⁸ Улични продавац воде у оријенталним срединама.

³⁹ Дунав, 1. мај 1866, год. 2, бр. 69, 137.

⁴⁰ Дунав, 22. јун 1866, год. 2, бр. 84, 168.

Рамазан из Беракадина (?) у прокупачкој кази и спахија Хасан из Горње Трново (Горња Трнава?) пуцали су један на друго и нанели узајамно смртне ране од којих су подлегли.⁴¹

Али Арифов из села Мумчалаи (?) у лесковачкој кази, побегао је, након што је убио брата.⁴²

Неки Војин из села Власе у врањанској кази био је заљубљен у Јану, кћеру Игњата из тог села. И када је, према обичају, отишао једне вечери у њихову кућу да их види, кћерка и отац су бритвом убили реченог Војина и бацили га у канал воденице која је била недалеко од њихове куће. Кад су власти биле обавештене о томе, кћерка и отац су заједно стављени под истрагу.⁴³

Убицу Васе Прокупчанина, Бекира, који је био у бекству, срео је у непознатом селу Мехмед-ага, командант прокупачког гарнизона. На Мехмед-агин позив да се преда, Бекир је пуцао на њега, али је Мехмед-ага успео да га убије.⁴⁴

Нуман из Лесковца, који је хтео да украде два свежња дувана из куће Минка на имању Муле Хусеина и који је, током бекства, ранио пушком жандара Зекира који га је гонио, кажњен је са 6 месеци затвора по члану 115. Закона о кривичним делима.⁴⁵

Иванча и Стојан који су насли овце у село Бордин у врањанској кази, имали су неку размирицу, због чега је Стојан ударио Иванчу тојагом у главу, од чега је овај преминуо. Убица је стављен под истрагу.⁴⁶

Стојча је био слуга код Ивана из Лева Реке у знепољској кази. Њих двојица су насли стоку заједно, међутим, однекуд је нека пушка опалила и тане је погодило Стојчу. Иако је убица остао непознат, Стаменко, отац убијеног Стојче, тужио је Ивана, због чега је потоњи стављен под истрагу.⁴⁷

14. августа 6 Арнаута, који су били кренули на чувени ваиар у Пирот да тргују, застали су на одмор у хану у селу Суково код Пирота. Тамо су напали ханџију и још једног хришћанина и узели им платна и још неку робу. Након тога побегли су према Знепољу и Призрену. Једно жандарско одељење било је послато да их похвата. Двојица су ухваћени, а остали су, како се сазнало, побегли у правцу Скопља. Телеграфом је тамо јављено о њима, те се очекује да и преостали убрзо буду ухваћени. Касније, како се сазнало, од побегле четворице двојица су убијени у Ђустендилу, а последња двојица су ухваћени живи. Преживелој четворици разбојинка ускоро ће бити покренуто суђење.⁴⁸

За Стаменка Христовог са имања Баденовци у прокупачкој кази, који је придвече убијен пушком, мисли се да га је убио неки Садик, те му се зато и суди.⁴⁹

Жена Стаменка из пиротске казе, која је у нападу беса убила мужа, осуђена је на 15 година затвора по члану 172. Закона о кривичним делима.⁵⁰

⁴¹ Дунав, 2. фебруар 1866, год. 1, бр. 49, 97.

⁴² Дунав, 6. март 1866, год. 2, бр. 54, 108.

⁴³ Дунав, 22. мај 1866, год. 2, бр. 75, 149.

⁴⁴ Дунав, 3. јули 1866, год. 2, бр. 87, 173.

⁴⁵ Дунав, 7. август 1866, год. 2, бр. 97, 194.

⁴⁶ Дунав, 31. август 1866, год. 2, бр. 104, 207.

⁴⁷ Дунав, 31. август 1866, год. 2, бр. 104, 207.

⁴⁸ Дунав, 4. септембар 1866, год. 2, бр. 105, 209.

⁴⁹ Дунав, 7. септембар 1866, год. 2, бр. 106, 211.

Нишки бакалин Ахмед, који је пиштољем покушао да убије порезника Емин-ефендију и кол векила, осуђен је по члану 180. Закона о кривичним делима на пет година затвора.⁵¹

Кира, убица Витана из село Локзади (?) у пиротској кази, према члану 174. Закона о кривичним делима, осуђен је на 15 година затвора у Видину.⁵²

Салих Хусеинов из села Голен у пиротској кази, који је на силу раздевчио девојку Марину из села Криводол, током бекства срео је на друму неког Ђорђа и Васиљка, те им је узео позамашину своту новца. Када су жандари кренуле да га лове, пуцао је на њих, а узео је новце и ствари Ивану, кожару из Берковице, као и још неколицини људи. Осуђен је на 4 године затвора по члану 221. Закона о кривичним делима.⁵³

Халил из села Бошњаце у лековачкој кази, коме је допало да му син Незид иде у војску, дао је 3000 гроша војном дезертеру Нуману из села Радокивица у приштинској кази да, заменом идентитета, оде у војску уместо Незида. Нуман је то признао војним властима, те је Халил био отеран у Софију на двогодишње одслужење казне.⁵⁴

Божил, који је убио Тодора из села Бераце у знепољској кази, осуђен је на 15 година тамнице у Видину, по члану 174. Закона о кривичним делима.⁵⁵

Атулах, 7-8 година стар син спахије Керима из Прокупља, који је, по наговору циганке Кумре, упао у кућу Али-аге да краде, предат је оцу. Циганки је одређен затвор од 3 године по члану 220. Закона о кривичним делима.⁵⁶

Разбојник Хасан Бадиновац са још тројицом другара, дошао је у кућу једног Бугарина⁵⁷ у селу Кутлеш у лековачкој кази. Управа је убрзо послала тамо Мехмед-агу, начелника другог жандарског коњичког пука, и неколико помоћника. Дошло је до пушкарања око поменуто куће. Мехмед-ага је био рањен, као и један од његових пратилаца Сулејман, који је од ране преминуо. Од разбојника је један био убијен, а остали су побегли. Убијени разбојник био је син Абдијев, Мусхсин из села Миснка у приштинској кази. Из Ниша и Лесковца послата су била жандарска одељења у потрагу за побеглим рабојницима.⁵⁸

Саид, Халид и Ибрахм, који су покрали неке ствари и храну из кошара неког Цветка у селу Кјакош (?) у прокупачкој кази, по члану 222. Закона о кривичним делима, осуђени су на по три године затвора.⁵⁹

⁵⁰ Дунав, 2. октобар 1866, год. 2, бр. 113, 225.

⁵¹ Дунав, 2. октобар 1866, год. 2, бр. 113, 225.

⁵² Дунав, 19. октобар 1866, год. 2, бр. 118, 236.

⁵³ Дунав, 19. октобар 1866, год. 2, бр. 118, 236.

⁵⁴ Дунав, 23. октобар 1866, год. 2, бр. 119, 237.

⁵⁵ Дунав, 6. новембар 1866, год. 2, бр. 123, 245.

⁵⁶ Дунав, 6. новембар 1866, год. 2, бр. 123, 245.

⁵⁷ На овом месту треба нагласити да је бугарски део редакције овог листа редовно бугаризовао имена Срба о којима су извештавали не само из нишког санџака, већ и читаве западне Румелије, са циљем да их прикажу као Бугаре и на тај начин политички укажу на доминантан положај својих сународника на ширем подручју османског Балкана. Ипак, како ово питање није предмет изложеног истраживања, бављење њиме свешћемо на ову напомену.

⁵⁸ Дунав, 16. новембар 1866, год. 2, бр. 126, 251.

⁵⁹ Дунав, 27. новембар 1866, год. 2, бр. 129, 257.

Новински чланци објављени у 1867. години

За 1867. годину издвојена су само два новинска текста у коме су описани случајеви извршених кривичних дела на територији Нишког санџака или су, пак, њихови извршиоци са ове територије.

Неки Миле из Београдске махале у Нишу, сазнавши да му је жена била у вези и имала однос са неким римокатоликом Лазом, изненадио их је једне ноћи и затекао Лазу у кући. Толико је био излудео од беса да, иако Лазу тешко претукавши, није могао да се смири, те се бацио у Нишаву и удавио због поступка своје жене.⁶⁰

14-ог, на Рамазан, неколико душа је ушло у кућу Вуке из села Лугомир у прокупачкој кази и тражили су му ракију, уз претњу. У међувремену, неки човек је отишао у Прокупље и известио месне власти о томе, те је градоначелник Абдула са још неколико својих жандара и кол векилом Мустафа-агом отишао у речено село. Кол векил је развалио врата куће и пуцао, али је био том приликом рањен; жандари су такође пуцали, те су једног разбојника убили, а друге похватили живе. Убијени је био Хусеин из села Матрово у приштинској кази. Он је био заточен на две године у Нишу, јер је силовао две Туркиње из Београдске махале у Нишу, Арифу и Торију. Међу ухваћеним разбојницима био је његов брат Салих, рањен, који је био затворен у Прокупљу, јер је својевремено ноћу упао у кућу извесног Махмуд Арслана и украо му 5-6000 гроша. Кол векил и рабојник Салих су послати у Лесковац на лечење.⁶¹

Новински чланци објављени од 1868. до 1871. године

У овом периоду је дошло до наглог пада интересовања новинара за извештавање из области криминалитета, па су истраживачи пронашли свега 2 новинска текста из ове области.

Почетком ове године војник Мехмед из села Доње Беране (Доње Бријање)у лесковачкој кази затражио је од свог оца Сулејмана да га од војне обавезе откупи. Међутим, како је Сулејман имао и малог сина Јашара, Мехмеду је рекао да има новца само за његов откуп⁶², док ће Мехмед, као старији, морати да одслужи своје. Ове речи разљутиле су Мехмеда, те је у бесу пуцао на Јашара и том приликом ранио свог млађег брата у лево колено.⁶³

Нека жена Емир из Пирота, за коју се доказало да је украла Хасану из истог града некакав златни украс у вредности од 3400 гроша, осуђена је била на 4 месеца затвора по члану 230. Закона о кривичним делима.⁶⁴

⁶⁰ Дунав, 11. јануар 1867, год. 2, бр. 142, 283.

⁶¹ Дунав, 22. фебруар 1867, год. 2, бр. 153, 305.

⁶² Војница (*bedel-iaskeri*) био је посебан порез у Османском царству за времена Танзимата који се изричито односио на муслимане. Уколико појединац не би желео да служи војни рок, могао је да се, плативши овај порез, откупи од своје војне обавезе. Неимање довољно пара родитеља за откуп свих синова често је доводио до несрећних ситуација, попут ове.

⁶³ Дунав, 19. фебруар 1869, год. 4, бр. 354, 707.

⁶⁴ Дунав, 30. новембар 1871, год. 1, бр. 9, 18.

Кратка анализа резултата истраживања и закључна разматрања

Анализа новинских чланака о криминалитету пружа само посредна сазнања о овој негативној друштвеној појави. Наиме, повећано или смањено новинско извештавање о појединим облицима криминалитета никако не указује на повећање или смањење његовог стварног обима, већ само на интересовање самих новинара да извештавају о овој појави.

Резултати овог истраживања указују да су листа „Дунав” када је реч о криминалитету у Нишком санџаку (округу) најчешће извештавали о имовинским кривичним делима и кривичним делима против живота и тела. На овај начин је потврђена прва хипотеза истраживања.

У погледу стила извештавања уочавају се одређене специфичности. Ниједан чланак не садржи наслов, нити потпис новинара. Могло би се претпоставити да је тадашњим новинарима било важније да пренесу информацију о извршеним злочинима, него да себе идентификују као аутора. Зато су чланци и идентификовани називом часописа, бројем, датумом и страном на којој су објављени.

Структурално, посматрани новински извештаји су веома кратки – имају информативни карактер. Имајући у виду да су јужна Србија и источни Балкан у посматраном периоду били под османском влашћу, сасвим је јасно да новинари приликом одређења места извршења кривичних дела, користе административну поделу Османлијског царства (вилајет, санџак, каза, нахија).

Ниједан новински извештај објављен у овом периоду не садржи детаљније податке о суђењу извршиоцима кривичних дела. То упућује на закључак да сама суђења нису праћена, већ се јавност путем штампе само извештава о изреченој кривичној санкцији. У посматраном периоду, ниједан новински извештај за свој предмет није имао анализу феноменолошких (обим, структура, динамика) и етиолошких (ендогених и егзогених) фактора и узрока криминалитета, па је научна, стручна јавност остала ускраћена за ове драгоцене податке. Овим налазом је потврђена и друга полазна хипотеза истраживања.

Имајући у виду све наведене недостатке и ограничења истраживања, сматрамо да су оваква истраживања веома значајна јер имају мултидисциплинарни карактер и јавности пружају увид у то на који начин се у прошлости живело и са којим све недаћама и проблемима су се суочавали наши преци, а криминалитет је, свакако само један од њих.

Извори

„Дигитална библиотека” Националне библиотеке „Св. Кирил и Методиј” из Софије, Бугарска, Продължаващи издания 1844-1878 (Серијска издања), http://www.nationallibrary.bg/wp/?page_id=1337

Литература

- Бакрџиева, Теодора. На крачка пред времето: Държавникът реформатор Мидхат паша. Русе 2009.
- Davison, Roderic. Reform in the Ottoman Empire 1856-1876. New York 1973.
- Isti. History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, vol. II. Cambridge 1977.
- Игњатовић, Ђорђе. „Просветне и културне прилике”. У: Историја Ниша I. уредник Даница Милић. Ниш 1983.
- Костић, Миомира, Дарко Димовски и Филип Мирић. Малолетничка делинквенција кроз призму новинских извештаја у дневном листу Политика 1904-1941. Ниш 2015.
- Ризај, Скендер. „Управно-политичко и друштвено-економско уређење Дунавског вилајета – нишког санџака – у светлости османских и енглеских извора (1864-1878)”. Врањски гласник, књ. XII-XIII, Врање 1979.
- Saracoglu, Mehmet Safa. „Letters from Vidin: A study of ottoman government and politics of local administration 1864–1877”. PhD dissertation, Ohio state university, Columbus [OH], 2007.
- Shaw, Stanford. History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, vol. I. Cambridge 1976.
- Isti. History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, vol. II. Cambridge 1977.
- Ubicini, Abdolonyme. État present de L’Empire Ottoman. Paris 1876.

Новине

Дунав (1865, 1866, 1867, 1869, 1871)